

**Віталій КУРИЛО, Олена КАРАМАН,
Вікторія СТЕПАНЕНКО**

**«СХОДИ ВИСНОВКІВ»:
РОЗВИВАЄМО КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**Полтава
2025**

УДК 159.955.1:316.343-054.5]:[351.862.4:342.78](477.52/.6)
К 93

*Затверджено Вченою радою ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
(протокол №2 від 26 вересня 2025 року)*

Рецензенти:

Петришин Л. Й.

– доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Курило В. С., Караман О. Л., Степаненко В. І.

К 93 «Сходи висновків»: розвиваємо критичне мислення: методичні рекомендації / В. С. Курило, О. Л. Караман, В. І. Степаненко. Полтава: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2025. 23 с.

У методичних рекомендаціях розкрито особливості застосування інструменту «Сходи висновків» у процесі розвитку критичного мислення особистості. Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насильства та інформаційної агресії на Сході України».

Методичні рекомендації призначені для організації формальної і неформальної освіти педагогічних (науково-педагогічних) працівників, здобувачів освіти, населення.

УДК 159.955.1:316.343-054.5]:[351.862.4:342.78](477.52/.6)

© Курило В. С., Караман О. Л., Степаненко В. І., 2025
Більше про проєкт: <https://criticalthinking.in.ua/>

ЗМІСТ

[1.] «СХОДИ ВИСНОВКІВ» І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ	4
[2.] РОЗУМІЄМО, ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ	7
[3.] ЯК РОЗУМІТИ ІНШИХ І НЕ ПІДІЙМАТИСЯ ЧУЖИМИ СХОДАМИ	10
[4.] «СХОДИ ВИСНОВКІВ» І НЕСВІДОМІ УПЕРЕДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ДЕЯКИХ КЕЙСІВ).....	11
[5.] ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	17

1. «СХОДИ ВИСНОВКІВ» І КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Розвиток критичного мислення вимагає вміння розпізнання і конфронування когнітивних викривлень (KMBS, 2024). «Сходи висновків» – інструмент, розроблений С. Argyris і D. Schön, який дає можливість побачити, яким чином люди приймають рішення (Einstein, 2025; MacNeil, 2025).

Кожен крок в процесі здійснення вибору / прийняття рішення – це сходинка на сходах. Однак, така візуалізація не є послідовністю кроків, які слід здійснити, щоб прийняти вірне рішення (MacNeil, 2025). «Сходи висновків» – це ментальні кроки, які ми робимо від спостереження за реальністю до дії згідно з нашими переконаннями (Zintego, 2025). Відповідний інструмент допомагає пояснити, як можуть виникати необдумані рішення і дії.

У ситуаціях тиску люди можуть приймати рішення без обмірковування фактів, не враховуючи реалії. Прийняття рішень у таких випадках на тлі обмеженості даних і доступу до інформації часто може призводити до неправильних висновків (Indeed Editorial Team, 2025).

Використання структури / моделі «Сходи висновків» може допомогти у процесі мислення та запобігти прийняттю неправильних висновків. Ілюстрація моделі представлена на рис. 1.

Рис. 1. Модель «Сходи висновків» (C. Argyris & D. Schön)

По суті, зростаючі сходинки на драбині є етапами, які ми проходимо, осмислюючи свій досвід, дійшовши висновків і вживаючи заходів. Це континуум, що починається на основі об'єктивної і спостережуваної реальності та збільшує абстракцію й особистісні виміри під час підняття сходами вище. Вершиною цього континууму є дії, які виникають у результаті зроблених висновків. Під землею – нейтральна, об'єктивна реальність, на вищих сходах – конкретні версії реальності з припущеннями і висновками (Mathews, 2022).

«Сходи висновків» передбачають можливість людини впливати на власні рішення та брати на себе відповідальність за них. При цьому, можна зупинитися ще до того, як почати діяти, або ж зменшити темп руху та використати цей час, щоб відкинути певні припущення й упередження та прийняти правильне рішення.

Люди по-різному можуть розуміти ситуацію, залежно від того, які аспекти цієї ситуації вони бачать. Це обумовлює різну інтерпретацію ними того, що відбувається (Systems Thinker, 2018). «Сходи висновків» – спосіб зрозуміти процес прийняття рішень, переоцінити своє мислення та зробити вибір на основі доказів (The

ladder of inference, 2025). Використання цього інструменту дає можливість осмислювати ситуації і діяти, обмірковувати та координувати власне мислення з іншими (Systems Thinker, 2018).

2. РОЗУМІЄМО, ЯК ВИКОРИСТОВУВАТИ

«Сходінка висновків» є корисним інструментом для перевірки мислення й активного відкидання несвідомих упереджень, однак вона не є ідеальним набором кроків, яких слід дотримуватися для прийняття рішень. Фактично, її можна використовувати, щоб оцінити: вибір ґрунтується на реальності чи на припущеннях (Zintego, 2025).

Використання «сходінки висновків» можливе на будь-якому етапі процесу прийняття рішення, а не лише в тому випадку, коли вибір вже зроблено.

Спочатку потрібно зрозуміти, як далеко відбулося просування в розумовому процесі. Це дасть можливість визначити «сходінку» процесу прийняття рішення. Якщо ж відбулося застрягання, спробувати піднятися на сходінку вище.

Для цього потрібно задати собі такі питання:

7. Які дії вжито?

6. Яке з власних переконань підкріплює ситуація? Чи прийнято нове переконання на основі того, що сталося?

5. Чи зроблено висновок щодо ситуації? Який цей висновок?

4. Які припущення зроблено, ґрунтуючись на власному минулому досвіді чи переконаннях?

3. Який минулий досвід / переконання пов'язані з ситуацією?

2. На яких доказах ви зосереджено увагу?

1. Які факти щодо ситуації?

(MacNeil, 2025).

Питання, про яке людина, ще не продумала – це наступна сходинка просування в розумовому процесі. Наприклад, у разі, якщо їй легко відповісти на запитання 1–4, але турбує запитання 5, то людина знаходиться на четвертій сходинці драбини – етапі «припущень».

Також можна спуститися по сходах. У такому випадку потрібно запитати себе не про що ми думаємо на

кожному кроці, а чому ми так думаємо. Це допоможе скоригувати власні міркування, зробити інші висновки, врахувати додаткові дані. Процес спуску по сходах передбачає початок зі сходинки, яку було визначено на першому кроці, а потім рух у зворотному напрямку, «спостерігаючи за реальністю».

Для цього потрібно задати собі такі питання:

7. Чому було обрано саме такий варіант дій? Чи були інші дії, які можна було б зробити?

6. Яке переконання призвело до відповідного варіанту дій? Чи підтверджено доказами це переконання?

5. Чому зроблено такий висновок? Чи підтверджений він доказами?

4.3 приводу чого саме зроблено припущення? Чи воно є реалістичним?

3. Які минулі переживання / переконання асоціюються з ситуацією і чому? Чи справді вони мають відношення до того, що відбувається?

2. Які дані вирішено врахувати і чому?

1. Які реальні факти слід використовувати? Чи є щось, що не враховано?

(MacNeil, 2025).

Після спуску по сходам, можна знову спробувати піднятися, вже вбачаючи ситуацію під новим кутом.

Наші дії залежать від розуміння ситуації, в якій ми знаходимося. Тому розуміння когнітивних кроків «сходинки висновків» допомагає приймати рішення більш усвідомлено, зрозуміти, чому ми робимо певний вибір та виявити прогалини в наших міркуваннях (Einstein, 2025).

3. ЯК РОЗУМІТИ ІНШИХ І НЕ ПІДІЙМАТИСЯ ЧУЖИМИ СХОДАМИ

Кожна людина – унікальна. Вона підіймається власними сходами, що побудовані на власних індивідуальних фільтрах. Події можуть інтерпретуватися різними людьми по-різному, що може слугувати причиною непорозумінь і конфліктів. Тому взаєморозуміння і співпраця, толерантність до думок інших є важливими.

Активне слухання і розуміння поглядів, думок, міркувань інших – запорука відкритого діалогу. Проте, спілкуючись з іншими, потрібно також вміти виносити назовні й індивідуальні міркування, ділитися власними висновками, тим, яким чином їх було зроблено, що

підштовхнуло до обрання саме такого варіанту прийняття рішення. Це дозволяє іншим зрозуміти хід думок кожного під час обговорення проблеми та виявити кроки, на яких можуть виникнути розбіжності.

Прозорість, відкритість, постановка уточнюючих запитань, врахування того, що «драбина» кожного є такою ж важливою, як і всіх інших, формують взаємну повагу та покращують взаємодію (Zintego, 2025)

4. «СХОДИ ВИСНОВКІВ» І НЕСВІДОМІ УПЕРЕДЖЕННЯ *(на прикладі деяких кейсів)*

«Сходи висновків» часто пов'язані з несвідомими упередженнями (припущеннями, переконаннями або ставленням, які ми не обов'язково усвідомлюємо). Така неявна / несвідома упередженість розвивається з часом, коли людина переживає життя і стикаємося з різними стереотипами. Однак, слід розуміти, що несвідома упередженість – це не процес прийняття рішень, яким є «сходи висновків», а чинник, який може впливати на

мислення на кожній сходинці драбини прийняття рішень (MacNeil, 2025).

Розбір кейсів негативної взаємодії.

Ситуація 1.

1. РЕАЛЬНІСТЬ І ФАКТИ

Колега приєднався до зустрічі на 20 хвилин пізніше, не пояснивши причини свого запізнення. Він виглядає виснаженим і роздратованим.

2. ОБРАНА РЕАЛЬНІСТЬ

Зосередження уваги лише на тому, що колега запізнився на 20 хвилин.

3. ПРОІНТЕРПРЕТОВАНА РЕАЛЬНІСТЬ

В організації у минулому вже був досвід мати справу з колегою, який не дотримувався графіків і дедлайнів та з ним було важко працювати.

4. ПРИПУЩЕННЯ

Запізнення колеги зумовлено тим, що він не сприймає графік серйозно.

5. ВИСНОВКИ

Потрібно зробити попередження і нагадати колезі про важливість дотримання графіку і вчасного виконання

завдань. Інакше це може призвести до виникнення ще більших проблем.

6. ПЕРЕКОНАННЯ

Таке ставлення повинно бути до будь-якого працівника, який запізнюється і не звертає уваги на графіки.

7. ДІЇ

Повідомлення керівнику про ситуацію запізнення з точки зору висунутих припущень і сформованих переконань з проханням вжити відповідних заходів.

РЕФЛЕКСИВНИЙ ЦИКЛ

(можливий між другою і шостою сходинками).

Переконання впливають на вибір даних, коли ми опиняємося у схожих ситуаціях. У наведеному випадку досвід негативної взаємодії з попереднім колегою вплинув на етапи приймати рішення. Увага зосереджена тільки на запізненнях, що призвело до виникнення так званого «токсичного кола» дій на основі обмеженої інформації і хибних уявлень про ситуацію, яка склалася. Не розглянуто інші можливі варіанти запізнення колеги (The ladder of inference, 2025).

Ситуація 2.

1. РЕАЛЬНІСТЬ І ФАКТИ

Колегою представлені певні пропозиції щодо вирішення проблеми.

2. ОБРАНА РЕАЛЬНІСТЬ

Інші колеги, зробивши паузу, потім обговорили пропозиції і повідомили, що вони є раціональними, але потребують доопрацювання.

3. ПРОІНТЕРПРЕТОВАНА РЕАЛЬНІСТЬ

Колега звернув увагу, що була витримана пауза, а вже потім було повідомлено, що пропозиції є раціональними, але потребують доопрацювання.

4. ПРИПУЩЕННЯ

Колега припускає, що інші колеги висловили думки про сумнівність зроблених пропозицій. Хоча вони говорять про їх раціональність, але зазначають, що пропозиції не враховують певних аспектів ситуації, що виникла.

5. ВИСНОВКИ

Колега робить висновок, що інші колеги вважають зроблені пропозиції сумнівними і не говорять про це прямо.

6. ПЕРЕКОНАННЯ

Колега переконаний, що інші колеги ввічливо відхиляють зроблені пропозиції.

7. ДІЇ

Колега вирішує більше ніколи не надавати жодних пропозицій (Systems Thinker, 2018).

РЕФЛЕКСИВНИЙ ЦИКЛ

У наведеному випадку увага зосереджена на зробленій паузі перед прийняттям рішення. Не враховано, що іншим колегам, наприклад, може бути потрібно більше часу для прийняття рішення.

«Сходінка висновків» не обмежується тільки професійною сферою. Вона також може покращити особисті стосунки. Непорозуміння між членами сім'ї або друзями часто виникають саме через припущення і неправильні тлумачення.

Наприклад, якщо друг скасував плани, може виникнути припущення, що він уникає стосунків. Однак, обмірковуючи відповідне припущення та відкрито спілкуючись з другом, можна виявити, що у нього сталися події, які призвели до непередбачуваних обставин.

Такий підхід сприяє емпатії, зміцнює зв'язки та запобігає конфліктам (Zintego, 2025).

Отже, «сходи висновків» можуть ілюструвати як кожен крок, який ми робимо, перш ніж прийняти рішення, так і різні когнітивні (включаючи несвідомі) упередження, які можуть вплинути на процес прийняття рішення.

Щодня наш мозок обробляє величезні обсяги інформації, тому іноді ми шукаємо швидкі шляхи здійснення вибору та прийняття рішення. Наприклад, існують такі стереотипи мислення:

- «іній на лобовому склі – надворі холодно»;
- «година пік – багато заторів»;
- «молоко, яке щойно купили, є безпечним для споживання» (MacNeil, 2025).

Хоча ці припущення є доволі нешкідливими, але використання ментальних скорочень у складних ситуаціях, коли ми стикаємося з важливішими виборами, може призвести до значних неприємностей.

Проте, використання скорочених шляхів не дорівнює прийняттю неправильних рішень. Розуміння, яким чином мозок обробляє інформацію, допомагає перевірити своє мислення та приймати рішення на переконливих даних, а

не на припущеннях. Цьому і допомагає інструмент «Сходи висновків».

5. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!

- висновки, засновані на власних припущеннях, не є самоочевидними фактами;
- процес міркування будь-якої людини може мати прогалини або помилки, яких особисто можна не бачити;

ВИКОРИСТОВУЙТЕ:

- приклади, які продемонструють реальні дані та підтвердять обґрунтованість вибору і зроблених висновків.

ПЕРЕФРАЗУЙТЕ (вголос):

- значення отриманої від інших інформації, щоб перевірити правильність розуміння певного питання;

ПОЯСНІТЬ ДЛЯ СЕБЕ:

- кроки у мисленні, які приведуть від вибраних даних та перефразованих значень до обґрунтованих висновків.

ЗАПИТАЙТЕ ІНШИХ:

- Чи є в наявності інші варіації інтерпретації даних?
- Чи вбачаються певні прогалини у зроблених висновках?

Звісно, інші можуть дійти різних висновків, оскільки кожен має власні «сходи висновків», за допомогою яких вибудовує процес здійснення вибору і прийняття рішень. Відповідно, у такому випадку може бути декілька варіантів вибору.

ПОПРОСІТЬ ІНШИХ:

- проілюструвати вибрані ними дані та значення, які вони перефразують;
- пояснити кроки свого мислення.

У цілому, застосування інструменту «Сходи висновків» допомагає розвинути критичне мислення, сприяє кращій оцінці поточних умов та більш ефективному прийняттю рішень (KMBS, 2024; Systems Thinker, 2018), дозволяє усвідомити, розпізнати, побачити альтернативні

пояснення, поставити під сумнів певні початкові інтерпретації та сприяє більш конструктивній взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Indeed Editorial Team (2025). The Ladder of Inference: Understanding Its 7 Rungs. Retrieved from <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/ladder-of-inference>

2. KMBS (2024). Що таке критичне мислення і як керівникам його розвивати. Взято з: <https://hub.kyivstar.ua/articles/3-frazi-yakih-potribno-unikati-na-biznes-peregovorah-z-partnerami>

3. MacNeil, C. (2025). The ladder of inference: How to avoid assumptions and make better decisions. Retrieved from <https://asana.com/resources/ladder-of-inference>

4. Mathews, S. (2022). Using the Ladder of Inference to Make Better Decisions. Retrieved from <https://salo.li/37D6b5d>

5. Einstein, B. (2025). Understanding How to Use the Ladder of Inference. Retrieved from <https://online.hbs.edu/blog/post/ladder-of-inference>

6. Systems Thinker (2018). The Ladder of Inference. Retrieved from <https://thesystemsthinker.com/the-ladder-of-inference/>

7. The ladder of inference (2025). Retrieved from <https://leadcase.net/topics/ladder-of-inference>

8. Zintego (2025). Mastering Critical Thinking with the Ladder of Inference Model. Retrieved from <https://www.zintego.com/blog/mastering-critical-thinking-with-the-ladder-of-inference-model/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Віталій КУРИЛО, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, перший проректор Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

<https://orcid.org/0000-0003-2471-3358>

donluga@gmail.com

Олена КАРАМАН, доктор педагогічних наук, професор, ректор ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

karaman.olena.lnu@gmail.com

Вікторія СТЕПАНЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

<https://orcid.org/0000-0002-5793-3069>

stepanenko.viktoriia@vnu.edu.ua

Методичне видання

**Віталій Семенович КУРИЛО,
Олена Леонідівна КАРАМАН,
Вікторія Іванівна СТЕПАНЕНКО**

**«СХОДИ ВИСНОВКІВ»:
РОЗВИВАЄМО КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ**

Методичні рекомендації

*Друкується в авторській редакції
Обсяг 0,5 ум. авт. арк. (електронний варіант)*